

A l'esquerra, Ramon Mampel, productor d'oli i, actualment, president de la Unió de Llauradors i Ramaders. "Ací nosaltres estem de pas, però les oliveres hi perviuran", diu. A la dreta, Hilari Jaime, agricultor i responsable del sector olícol del sindicat agrari. Darrere d'ells, l'arbre protagonista de la pel·lícula *El olivo*.

Els guardians de les oliveres

Aquest divendres s'estrena la pel·lícula 'El olivo', que té com a fil argumental l'espoli d'oliveres mil·lenàries al Maestrat. Parlem amb els llauradors que, enmig de la bogeria especulativa, van impulsar una llei valenciana de protecció d'arbres monumentals i van salvaguardar aquest patrimoni de la depredació.

*Reportatge de Violeta Tena
Fotografies de Pepe Girona*

Corria l'any 2004 i un cotxe es va aturar al camp on Hilari Jaime cuidava de les seues oliveres. Del vehicle baixà un xic jove de la zona. "Compre oliveres per salvar-les", va proclamar el corredor novençà mentre fitava les oliveres mil·lenàries propietat d'Hilari. Quasibé una hora va estar el jove enraonant

sobre l'oportunitat de vendre's aquells arbres. Al capdavall, ja hi havia moltes persones que havien fet el pas d'arrencar-los a canvi d'un bon grapat de bitllets. A Càlig, deien, se n'havia venut un exemplar majestuós per dos milions de pessetes. Al benefici pecuniari calia afegir el productiu: de tots era sabut que una olivera jove produïa més olives que

no una de vella. La tirallonga d'esquers fou llarga. Quan acabà, Hilari prengué la paraula, determinat: "No te'n vendré ni una, d'olivera. Això que tu estàs fent, el teu avi no ho hauria fet mai de la vida. No tornes més per ací".

L'escena relacionada per aquest agricultor de Canet lo Roig il·lustra la bogeria especulativa que cap als anys 2000 es →

Enrique Simó, assegut al costat de l'olivera *el Pensador*. "Cada olivera és una escultura", diu.

→ va desplegar sobre el Baix Maestrat al voltant de les oliveres mil·lenàries. Aquests arbres, testimonis de la història, es van convertir en objectes cobejats per viveristes i corredors de pocs escrúpols. Molts agricultors van veure en aquell interès sobtat una oportunitat de fer diners fàcils en un moment en què la venda de la terra per al seu posterior enrajolament estava a l'ordre del dia al País Valencià. Els preus agrícoles, a més, tocaven fons. Desenes d'oliveres s'arrencaren per ser trasplantades en jardins privats de França, Suïssa o Alemanya. Emilio Botín, diuen, en tenia la col·lecció privada més gran d'Espanya: 500 exemplars. Amb la planta, però, s'arrabassava també una part de la memòria del territori i s'obria una ferida patrimonial.

D'aquell fenomen parla la pel·lícula *El olivo*, que la directora Iciar Bollain estrena aquest divendres als cines de tot l'estat. El film, amb guió de Paul Laverty i ambientada al nord de Castelló, narra la història d'Alma (interpretada per

l'actriu catalana Anna Castillo), una jove que decideix que l'única manera de traure el seu avi del seu ensopiment és recuperant l'olivera mil·lenària que van vendre 12 anys enrere. L'estrena de la pel·lícula, que es va rodar a cavall entre el Baix Maestrat i Dusseldorf, ha provocat un bon enrenou a la zona. És la primera volta que algú deixa constància fílmica d'un fenomen que només es va aturar després que un grup de resistents plantaren cara als especuladors. "La pel·lícula ha de ser la nostra gran ambaixadora", diu Ramon Mampel, president de la Unió de Llauredors i Ramaders.

No sembla casualitat que el iaio del llargmetratge es diga, també, Ramon. Paul Laverty es va estar a la zona un bon grapat de setmanes amarant-se de les històries d'aquelles persones que van capitanejar la lluita per salvaguardar aquest patrimoni arbori. I Mampel, que és fill, nét i rebesnét –i pare– d'agricultors, fou un dels qui es posà al capdavant del plet. "Vendre'ns les oliveres hauria sigut com vendre'ns la nostra

història. Aquests arbres van donar ombra als soldats romans en la seua penetració cap a la península a través de la Via Augusta. Qui sap si sota alguna olivera mil·lenària no va fer la migdiada Juli Cèsar", diu, mig sorneguer, mentre posa les seues mans sobre la superfície rugosa de l'"olivera del racó", l'exemplar que més aprecia d'entre tots els que atesora. Fa 8,15 metres de circumferència per 2,5 de diàmetre. Els seus dits, gruixuts, es confonen amb els solcs del tronc, en una simbiosi vegetal i humana quasi perfecta. "Les oliveres són la meua vida", assegura.

Una profanació invisible

La de Ramon, com la de la resta dels qui l'acompanyaren, no fou una lluita senzilla. A la temptació dels diners frescs s'unia la incomprensió d'una part dels seus veïns. Si a la costanera Cabanes els llauredors estaven venent l'hectàrea a un milió d'euros, per què no havien de vendre ells un arbre qualsevol per uns quants milers d'euros? Quin mal

LA PRIMERA VICTÒRIA DELS DEFENSORS DE LES OLIVERES FOU LÈXICA: SUBSTITUIR EL TERME «OLIVERA VELLA» PEL D'«OLIVERA MIL·LENÀRIA»

podia fer desprendre's d'un exemplar, en aquell mosaic de verds i marrons? "Alguns ens veien com uns borinots per dir que calia aturar la venda d'oliveres mil·lenàries", explica Enrique Simó, un dels qui va fer pinya amb Mampel i Hilari Jaime.

La tasca de conscienciació, en un context de descrèdit de l'activitat agrícola fou titànica. La disjuntiva era entre els diners fàcils i els principis. En alguns bars dels pobles hi havia llistes d'oliveres llestes per ser arrencades i transportades vés a saber on. Algunes van morir de camí, altres no suportaren ser trasplantades.

Els qui estaven convençuts de la necessitat de preservar aquella riquesa arbòria s'uniren en la Cooperativa Clot d'en Simó. I des d'ací, i amb la col·laboració de la Universitat Jaume I i la Fundació Penyalgosa, es va crear el col·lectiu Amics de les Oliveres. Es tractava de crear un discurs favorable a la conservació tant entre la població local com entre els responsables polítics. De retruc, es va haver de treballar en la valorització de l'oli mil·lenari perquè "no tenia sentit demanar-los als llauradors que no vengueren les oliveres si no obtenien cap contraprestació econòmica a canvi", explica Mampel. Avui, l'ampolla de mig litre d'olivera mil·lenària es pot trobar en tendes a 20 euros.

"Calia passar de veure les oliveres només des de la perspectiva del rendiment a veure-les des de la perspectiva històrica", explica Arturo Esteve, membre d'Amics de l'Olivera i autor del llibre *Olivos milenarios y monumentales de la provincia de Castellón*, el més acurat catàleg fotogràfic que hi ha d'aquest arbre mediterrani al nord del País Valencià. A poc a poc, els guardians de les oliveres anaren fent camí. La primera victòria fou lèxica: abandonar el terme *olivera vella* i substituir-lo per *olivera mil·lenària*. El canvi era ple de connotacions. Després d'anys d'invisibilitat, a més, es guanyaren complicitats mediàtiques. La circulació de camions carregats d'oli-

➤ UNA LLEI SENSE SABA

Aquest pròxim 19 de maig es compliran 10 anys des que les Corts Valencianes van donar llum verd a la Llei de patrimoni arbori, que protegeix les oliveres mil·lenàries i aquells arbres que tinguen alguna d'aquestes dues característiques: 350 anys de vida, 30 metres d'alçada, sis metres de diàmetre de tronc o 25 metres de diàmetre. Tothom, al Baix Maestrat, coincideix a dir la legislació fou determinant per frenar el comerç. Amb tot, des de la Unió de Llauradors lamenten que aquella fita legislativa no haja estat seguida de cap desenvolupament reglamentari. "La llei és espectacular, però no l'hem sabuda aprofitar. Es va publicar al DOGV i allí es va acabar tot", assegura Hilari Jaime. Ramon Mampel reclama, en aquest sentit, "que es faça efectiu el consell que preveia la llei i que es destinen diners a la promoció i a la dinamització dels territoris que atresoren arbres singulars".

veres mil·lenàries començà a percebre's públicament com un espoli. L'any 2005, el Consell Valencià de Cultura (CVC) va reprovar públicament la passivitat de l'administració davant del que estava passant. El problema ja era públic i notori. El 19 de maig de 2006, les Corts Valencianes, per unanimitat, van aprovar la Llei Valenciana de Patrimoni Arbori, que protegia, entre més, les oliveres mil·lenàries (vegeu requadre). "Aleshores hi havia de conseller de Medi Ambient Rafael Blasco. Estàvem enmig del boom urbanístic i al PP li interessava aprovar una llei com aquesta, que els donara la pàtina conservacionista. Ens en vam beneficiar", explica Ramon Mampel. "Els 15 dies anteriors a l'entrada en vigor van ser els dies de la impotència. L'extracció d'oliveres es va intensificar i no podíem fer res. Va ser molt dur presenciar-ho", relata l'actual president de la Unió de Llauradors.

Custodis del territori

"A mi l'olivera em dona la vida perquè m'ha permès viure aci". Qui parla és Enrique Simó, llaurador de la Jana, un municipi on, assegura, "hi ha més oliveres mil·lenàries que habitants". I té raó: segons l'últim cens, el poble compta 714 ànimes per 964 oliveres mil·lenàries. La que ell té a la seua finca de Les Carrasques és, segurament, una de les més grans que s'hi pugen trobar. És, senzillament, monumental. També l'anomenen "l'olivera de les muletetes" perquè les branques més grosses s'assenten sobre vuit pitges sense les quals ja haurien sucumbit a la gravetat. "Segurament li va caure un llamp just enmig del tronc", diu Enrique per explicar l'escissió que hi ha al centre del tronc i que provoca que semblen dues oliveres en lloc d'una de sola. Enrique coneix cada plec i cada contorsió de l'arbre, però no sap quina és la dimensió de la copa, ni tampoc del tronc. "És que és molt difícil de mesurar, de tan gran com és", es justifica. Als anys 70, explica, el seu pare va podar-la i va traure'n 3.500 quilos de llenya. 3.500 →

Manel Mas i Josep M. Balagué, membres de la plataforma Salvem lo Montsià.

EL MONTSIÀ BUSCA PROTECCIÓ

L'aprovació de la Llei Valenciana de Patrimoni Arbori Monumental va traslladar la pressió del mercat de compra-venda d'oliveres a la comarca del Montsià. Catalunya, al contrari que el País Valencià, no disposa de cap llei que done protecció explícita als exemplars d'oliveres mil·lenàries, per bé que a les Terres de l'Ebre aquesta oleàcia forma part del mantell vegetal. Només a Ulldecona, segons el registre de la Taula del Sénia, n'hi ha catalogats 1.317 exemplars.

D'iniciatives per conscienciar del valor d'aquesta riquesa arbòria se n'han impulsat en els darrers anys. La Taula del Sénia (una entitat que aplega municipis d'ambdues bandes del Sénia) ha creat un seguit de rutes enfocades al turisme familiar. A més, i amb l'objectiu de promoure'n la revalorització, es va crear el segell de qualitat de denominació d'origen protegit DOP Oli del Baix Ebre-

Montsià. L'interès dels vivers per aconseguir exemplars monumentals, tanmateix, no s'ha aturat. "Els camions carregats d'oliveres continuen circulant per les carreteres de la comarca", explica Manel Mas, un manresenc que fa més de trenta anys que viu al Montsià. Ell i un altre grup de gent van crear fa un any i mig Salvem lo Montsià, una plataforma cívica amb l'objectiu de preservar el seu territori. L'amenaça més greu a què volen fer front, diuen, és l'extracció indiscriminada d'argiles. La segona, la venda d'oliveres mil·lenàries. "La riquesa i singularitat del mar d'oliveres que hi ha en el triangle entre la serra de Godall, els Ports i el riu Ebre ha de tenir el reconeixement que es mereix —argumenta Mas—. Volem que les oliveres del Montsià tinguin la mateixa protecció que, per exemple, la fageda d'En Jordà, a la Garrotxa". Per això, des de la Plataforma del Montsià estan realitzant gestions perquè el Parlament approve una llei de protecció d'arbres monumentals "que millori la legislació valenciana".

→ quilos, es diu prompte. Els anys bons, pot arribar a fer 450 quilos d'olives.

"Cada olivera és una escultura", explica mentre es passeja. En la punta de les branques comencen a despuntar alguns brots. Per Sant Isidre, les flors ja haurien d'haver esclatat; i per Sant Pere, el fruit hauria de començar a fer-se present. I entre octubre i novembre arriba la feina grossa, aquella que obliga tota la família a dedicar-s'hi: la collita de l'oliva.

Estrany és, en aquestes latituds, trobar algú que no haja anat a *plegar* olives, que és com ací en diuen de recol·lectar el fruit. També Paul Laverty, el guionista de la pel·lícula, ha doblegat l'esquena per entendre més bé el sentit secular de l'ofici de llaurador. "Aquest és un arbre de resistència, un cultiu de secà que ha alimentat les nostres famílies i les dels nostres avantpassats. A molts indrets s'ha substituït per cultius de regadiu,

com el taronger, però ací l'hem mantingut. Ací nosaltres estem de pas, però les oliveres hi perviuen", diu Hilari.

Un empelt d'orgull

La varietat majoritària ací és la farga, un tipus d'oliva "molt resistent, que pot aguantar bé les ventades de cercç" que pentinen la zona, afegeix Enrique, mentre s'aproxima a una olivera que, per l'escorç, recorda al *Discòbol* de Miró. Al peu de l'arbre, allà on naixen les arrels, hi ha una pedra amb una base plana. L'anomena "l'olivera del pensador", perquè qui s'asseu a la pedra pot imitar la postura de l'escultura d'Auguste Rodin. Aquest llaurador de 52 anys ha anat batejant les oliveres a mesura que passaven els anys. Uns metres enllà hi ha l'*oblidà*, que és una olivera "un poc golfà, dropa" perquè no és gaire productiva; al bancal següent hi ha l'"olivera de l'amic", perquè allí resta un secret molt especial; i a mig camí entre l'una i l'altra hi ha "el lleó", un exemplar que va batejar Paul Laverty en descobrir-hi el perfil d'un felí. "Tota la vida venint ací i no ens n'havíem adonat, tu!", riu divertit Enrique. "No hi ha cap olivera que siga lletja. Totes tenen alguna cosa especial", diu, convençut. Molt prop d'ací, explica, s'han trobat restes de l'època romana. Al capdavant, aquest territori el travessava la Via Augusta.

"L'olivera forma part de la identitat d'aquest territori. Vendre-les hauria sigut com extirpar-nos la nostra identitat", explica Hilari Jaime. "L'oli d'olivera mil·lenària és molt més que oli. També és patrimoni, sentiment, cultura, territori, paisatge, costums...", afegeix Ramon Mampel. També a ell van voler comprar-li la seua estimada olivera del racó. I va respondre-hi amb un "no" rotund. Li oferien no pocs diners. Però era una qüestió d'integritat. "Em temptaren moltes voltes, és clar que ho feren". Per a viveristes i corredors hauria sigut una gran victòria perquè ell era l'agitador de tot aquell moviment en contra de la venda de les oliveres. "L'endemà de vendre, hauria estat en la premsa i tots els nostres esforços se n'haurien anat en orris", explica qui ara és màxim responsable de la Unió de Llauradors. I hi afegeix: "Però una olivera no pot ni comprar-se ni vendre's. És com un fill". Avui, aquelles oliveres que en deien "velles" són motiu d'orgull a tota la comarca del Baix Maestrat. ●